

De wisent staat te boek als een bosspecialist. Maar in het Kraansvlak blijkt dat de grote grazer het juist in de open duinen prima naar de zin heeft. Het nemen van zandbaden is gunstig voor pioniervegetaties. Tijdens de wintermaanden pakt de wisent struwelen aan en schilt daar vrijwel alle kardinaalsmutsen.

Tekst Kees de Heer
Beeld Leo Linnartz

Wisenten in Nederlandse duinen

“Iedere hap en stap wordt vastgelegd.”

De wisent is Europa's laatste wilde runderachtige. Eigenlijk is er nog maar bar weinig bekend over het gedrag van de Europese 'bizon' en over zijn invloed op de vegetatie. Want de meeste studies zijn gedaan in populaties die worden bijgevoerd. Zelfs in de wouden van Bialowieza worden de wisenten flink bijgevoerd, omdat de Poolse bosbouwers schade aan hun bomen willen voorkomen.

In de Kennemerduinen speelt de houtproductie geen enkele rol. Integendeel, de natuurbeheerders van PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland hebben juist de wisent ingezet omdat ze de verbossing van de duinen willen tegengaan. Op 24 april 2007 zijn de eerste drie wisenten losgelaten in het Kraansvlak, een duingebied van ruim tweehonderd hectare tussen Zandvoort en Overveen dat vanouds is afgesloten voor bezoekers. In 2008 volgden nog eens drie wisenten uit Bialowieza. In de afgelopen vijf jaar zijn er in deze kudde elf kalveren geboren, waarvan er eentje na twee dagen is gestorven.

Het wel en wee van de wisenten in het Kraansvlak wordt gevolgd door tientallen studenten, die worden begeleid vanuit de

Swedish University of Agricultural Sciences (SLU) en de universiteiten van Groningen, Utrecht en Nijmegen. De ecologen Yvonne Kemp, Leo Linnartz en Joris Cromsigt zijn enthousiast over de eerste resultaten van het wisentenexperiment.

MENU

De meest opvallende conclusie van vijf jaar wisentonderzoek is dat de dieren zich helemaal niet gedragen als echte bosdieren. Joris Cromsigt van de SLU begeleidt de studenten die het gedrag en het ruimtegebruik onderzoeken: “De wisenten bivakkeren vooral in struweel en 's winters ook in graslanden. Het naaldbos vermijden ze helemaal en het loofbos zoeken ze alleen op in de herfst, om eikels te eten. Alleen in het eerste jaar verbleven ze vaak in het bos, maar dat was waarschijnlijk een gewenningsproces. De dieren kwamen immers uit het bos van Bialowieza. Aanvankelijk kozen ze blijkbaar voor het habitat die ze kenden, na de gewinning zitten ze vooral in halfopen terrein.”

Enkele wisenten zijn voorzien van halsbandzenders met een GPS-ontvanger en een GSM-telefoon. Telefonisch wordt ieder uur

de positie van de dieren doorgegeven, zodat je die aan vegetatiekaarten kunt koppelen. Ter vergelijking is ook de kudde koniks in het Kraansvlak van halsbandzenders voorzien, evenals de kudde Schotse Hooglanders in het aangrenzende duingebied.

Joris Cromsigt vertelt dat studenten het gedrag van de dieren tot in detail observeren: “Iedere hap en stap wordt vastgelegd. Het blijkt dat ze alle drie vooral gras eten. Bij de konikpaarden gaat het om meer dan 90 procent gras en slechts enkele procenten houtachtige gewassen. Bij de Schotse Hooglanders en bij de wisenten is de verhouding 80 procent gras en 20 procent houtige gewassen. Beide herkauwers eten van de bomen vanaf het eind van de lente tot het begin van de herfst vooral de bladeren. Alleen in de winter is het vreetgedrag verschillend. De wisenten schillen de struiken en eten boombast, vooral van kardinaalsmuts, terwijl de Schotse Hooglanders vooral twijgen verorberen, bijvoorbeeld van wilg. De impact van het schillen is het grootst. Het aantal kardinaalsmutsen in het Kraansvlak is gedecimeerd. Ik ben benieuwd of ze nu overshakelen op meidoorn of op wilg.”

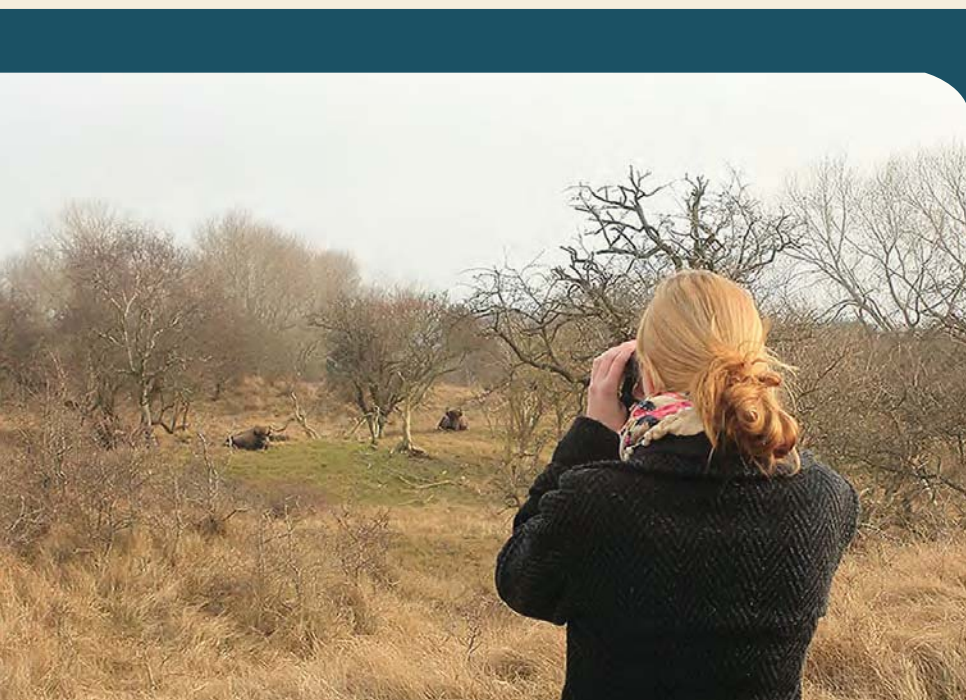
BEDREIGDE DIERSOORT

Bijna was de wisent in Europa uitgestorven. De Europese 'bison' leefde tweeduizend jaar geleden in grote delen van ons werelddeel. De botten van dit dier zijn overal teruggevonden, van Zuid-Engeland tot diep in Rusland en van de Pyreneeën tot Zuid-Zweden.

Vanaf het jaar 400 nam het aantal wisenten geleidelijk af vanwege jacht, stroperij, ontginning van leefgebieden en concurrentie door huisvee. In Engeland verdween de wisent in de

twaaftde eeuw, in Frankrijk en Duitsland in de veertiende eeuw. Alleen in Oost-Europa hield de wisent stand in de laatste onontgonnen gebieden en adellijke jachtreservaten. Maar de laatste wilde exemplaren stierven in 1919 in het woud van Bialowieza en in 1926 in de Kaukasus. Toen er in 1923 een fokprogramma werd opgezet, waren er slechts vijftig dieren over in gevangenschap en vanuit deze kleine populatie zijn weer dieren in natuurgebieden

uitgezet. Nu zijn er drieduizend vrijlevende wisenten in Europese natuurgebieden, vooral in Polen, Wit-Rusland, Rusland en Oekraïne. Daarnaast leven er duizend in wildreservaten, dierentuinen en fokcentra. De wisent is nog steeds erg kwetsbaar voor een uitbraak van runderpest of een andere dierziekte. Daarom is het belangrijk om de wisent over zoveel mogelijk natuurterreinen te verspreiden.

Links - De wisenten krijgen elk jaar kalveren, hoewel ze 's winters niet worden bijgevoerd.

Rechts - Onderzoekers en tientallen studenten bestuderen het gedrag van de wisent.

KOPSCHUDDEN

Leo Linnartz, medewerker van ARK Natuurontwikkeling, ziet dat de wisenten zorgen voor open plekken in het zand: "Wisenten nemen graag een zandbad en daarbij maken ze flinke zandkuilen. Op deze kale plekken krijgen pionierplanten en allerlei insecten weer nieuwe kansen. Op de zandige plekken kunnen bijvoorbeeld graafwespen en zandbijen hun holletje uitgraven. In de sterk vergraste duinen kunnen de wisenten dus een bijdrage leveren aan een grotere biodiversiteit."

De onderzoekers kijken ook naar de interactie tussen mensen en wisenten. Tot nu toe hebben de wisenten nog nooit mensen aangevallen. De dieren toonden wel in 19 van de 400 observaties dreigend gedrag. Hierbij schudden ze met hun kop of lopen met hun kop omlaag naar bezoekers toe. Met dit defensief dreiggedrag geven de dieren aan bij welke afstand wat hen betreft de grens ligt.

Leo Linnartz benadrukt dat de wisenten gaandeweg gewend zijn geraakt aan bezoekers: "Het aandeel ontmoetingen met dreiggedrag is gedaald, van 18 procent in 2008 naar 2 procent in 2011. De bezoekers moeten

niet dichterbij komen dan vijftig meter. Het leefgebied van de wisenten is recent uitgebreid en dwars door het nieuwe wisentengebied loopt een wandelpad. We gaan de wandelaars intensief voorlichten dat ze vijftig meter afstand moeten houden."

HERINTRODUCTIES

Projectcoördinatrice Yvonne Kemp van ARK Natuurontwikkeling is net terug uit Polen, waar ze een groot internationaal congres over wisenten heeft bezocht: "Wij kunnen trots zijn op ons project in het Kraansvlak. De dieren krijgen elk jaar kalveren en dat is een indicatie dat ze het goed doen, terwijl we 's winters niet bijvoeren. Dat is uniek op Europese schaal. Veel natuurbeheerders tonen interesse en komen graag langs om te kijken hoe wij het doen. Maar ze aarzelen nog om zelf met wisenten te beginnen."

De drie ecologen zien genoeg mogelijkheden voor herintroducties van wisenten, ook elders in Nederland. Dat zou kunnen in het Drents-Friese Wold, het Horsterwold in Zuidelijk-Flevoland, de Imbosch op de Veluwe, de Kampina en andere Brabantse natuurgebieden.

Yvonne Kemp benadrukt dat je voor wisenten geen enorm grote bossen nodig hebt: "Wisenten houden van een afwisselend landschap, met vooral voldoende grasland en struweel. We hebben genoeg geschikte terreinen, maar veel natuurbeheerders vinden het spannend. Gaan de wisenten wel samen met andere grote grazers, met heckerundersen, Schotse Hooglanders, koniks en Shetland pony's? Reageren de wisenten niet agressief op bezoekers? Nou, wij laten zien dat mensen en wisenten heel goed samen gaan. En dat wisenten echt een andere impact hebben dan konikpaarden en Schotse Hooglanders."

Het wisentenproject in het Kraansvlak is een initiatief van PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland, ARK Natuurontwikkeling, FREE Nature, Stichting Kritisch Bosbeheer en Stichting Duinbehoud. Zie de website www.wisenten.nl